

Παλιννόστηση και παράγοντες οικονομικής και κοινωνικής περιθωριοποίησης: Όψεις του προβλήματος και προτάσεις πολιτικής*

Γεώργιος Ε. Χάλκος**, Δημήτριος Σ. Σαλαμούρης***

Περίληψη

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι να εξετάσει τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των Ελλήνων παλιννοστώντων από την πρώην ΕΣΣΔ και το βαθμό που αυτά τα χαρακτηριστικά αποτελούν παράγοντες επηρεασμού της οικονομικοκοινωνικής τους ένταξης στην ελληνική αγορά εργασίας. Σε δείγμα 6.994 παλιννοστώντων τα δημογραφικά χαρακτηριστικά δείχνουν έναν υγιή δημογραφικό πληθυσμό (πυραμίδα ηλικιών), με ικανοποιητικό επίπεδο επαγγελματικής εμπειρίας και εκπαίδευσης. Το επίπεδο ανεργίας σε όλες τις ομάδες ηλικιών και για τα δύο φύλα είναι υψηλότερο από το μέσο επίπεδο ανεργίας στην Ελλάδα. Οι πιο σημαντικοί λόγοι που συντελούν στην αυξημένη ανεργία προκύπτει ότι είναι η ανεπαρκής γνώση της Ελληνικής γλώσσας και η δυσκολία προσαρμογής στην πραγματικότητα της ελεύθερης αγοράς στην Ελλάδα. Γενικά, τα αποτελέσματα υποδεικνύουν έντονα σημάδια κοινωνικού αποκλεισμού.

* Η παρούσα μελέτη αξιοποίησε στοιχεία από τη βάση δεδομένων που δημιουργήθηκε από τον Αναπτυξιακό Σύνδεσμο Δυτικής Αθήνας με τη συνδρομή της Γενικής Γραμματείας Απόδημου Ελληνισμού (Γ.Γ.Α.Ε.) και πραγματοποιήθηκε κατά τα έτη 1998-2000.

** Επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

*** Υποψήφιος διδάκτωρ στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

I. Εισαγωγή

Την τελευταία δεκαπενταετία το μεταναστευτικό ρεύμα των παλιννοστούντων Ελλήνων από την πρώην ΕΣΣΔ στην Ελλάδα δημιούργησε μια ιδιαίτερη πληθυσμιακή ομάδα στην Ελληνική κοινωνία που εμφανίζει έντονα χαρακτηριστικά κοινωνικού αποκλεισμού. Η υποδοχή ενός τόσο μεγάλου μεταναστευτικού ρεύματος μέσα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα ανέδειξε την έλλειψη κατάλληλων υποδομών και ολοκληρωμένης πολιτικής για την ομαλή κοινωνική και επαγγελματική ένταξη στην τοπική κοινωνία. Τα προβλήματα που αντιμετώπισαν σχετίζονται κυρίως με προβλήματα απασχόλησης, αλλά και με μία σειρά από άλλες δυσκολίες που λειτουργούν ανασταλτικά στην ομαλή προσαρμογή στην Ελληνική οικονομικοκοινωνική πραγματικότητα και την κατανόηση του τρόπου λειτουργίας της Ελληνικής κοινωνίας.

Ένα σημαντικό μέρος από τους παλιννοστούντες Ελληνοπόντιους εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Δυτικής Αττικής λόγω των σχετικά φτηνών ενοικίων αλλά και των αυξημένων ευκαιριών απασχόλησης, που παρουσιάζονταν στην περιοχή λόγω της ύπαρξης βιομηχανιών αλλά και πλήθους μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Οι Ελληνοπόντιοι αποτελούν πληθυσμιακή ομάδα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που σχετίζονται με το διαφορετικό κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό σύστημα από το οποίο προέρχονται. Με την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα αντιμετώπισαν οξύτατα προβλήματα στέγασης, απασχόλησης, επικοινωνίας και πολιτισμικών συγκρούσεων. Τα προβλήματα αυτά χρειάζονται άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπιση ώστε να επιτευχθεί η ομαλή ένταξη των ομάδων αυτών στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα και να αποφευχθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός και η περιθωριοποίησή τους.

Η μελέτη αυτή στοχεύει στη διερεύνηση των δημογραφικών και ιδιαίτερα των κοινωνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών του πληθυσμού καθώς επίσης και του βαθμού ένταξής του στην τοπική κοινωνία. Στο βαθμό που τα ευρήματα-αποτελέσματα αυτής της έρευνας επιτρέπουν, προτείνονται συγκεκριμένες ενέργειες για το σχεδιασμό μιας ευρύτερης, ρεαλιστικής κοινωνικής πολιτικής, που θα οδηγήσει στην άμβλυση των οξυμένων και ιδιαίτερων προβλημάτων που αντιμετωπίζει αυτή η κοινωνική ομάδα.

Σε διεθνές επίπεδο υπάρχει μια σειρά επιστημονικών μελετών σχετικών με τα μεταναστευτικά κινήματα της τελευταίας εικοσαετίας. Ο Rainer Münz (1996), σε μία επισκόπηση του μεγέθους και της γεωγραφίας της μετανάστευσης προς και εντός της Ευρώπης

για το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, η μετανάστευση επηρεάζει το πληθυσμιακό μέγεθος και τη δομή του σε μεγαλύτερο βαθμό από την ισορροπία γεννήσεων-θανάτων. Έτσι αυτό εξηγεί και τη συνεχώς αυξανόμενη σημασία που αποδίδεται από τους ερευνητές κατά την τελευταία εικοσαετία σε θέματα που αφορούν τη διεθνή μετανάστευση.

Οι Michael Bloss *et al.* (1997) διερεύνησαν την επίδραση-απόδοση των μεταναστευτικών πολιτικών στην αγορά εργασίας της Σουηδίας και της Ελβετίας. Συγκεκριμένα, σύγκριναν το εισόδημα και την απασχόληση ομάδων μεταναστών σε σχέση με το συνολικό εισόδημα και απασχόληση των ντόπιων, εστιάζοντας στα κοινωνικά-δημογραφικά χαρακτηριστικά και τις πολιτικές εκπαίδευσης. Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η Ελβετία εφήρμοσε πολιτικές οι οποίες ήταν οικονομικά προσδιορισμένες, όπου οι μετανάστες θεωρούνταν ως προσωρινοί φιλοξενούμενοι χωρίς να έχει αναπτύξει πολιτικές προσαρμογής των μεταναστών στην τοπική κοινωνία. Αντίθετα, στην περίπτωση της Σουηδίας, ιδιαίτερη προσοχή είχε αποδοθεί στη μακροχρόνια ένταξη των μεταναστών στην τοπική κοινωνία, δίνοντας μικρότερη έμφαση σε οικονομικά θέματα και μεγαλύτερη σε ανθρωπιστικά.

Οι Harvey Krahn *et al.* (2000), μελετώντας δείγμα 525 μεταναστών οι οποίοι είχαν διευθυντικές θέσεις πριν την άφιξή τους στον Καναδά, διερεύνησαν θέματα που αφορούσαν την πρόσβαση σε υψηλές θέσεις στην Καναδική αγορά εργασίας. Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι οι μετανάστες είχαν υψηλότερα επίπεδα ανεργίας, μερικής απασχόλησης και προσωρινής απασχόλησης από τους Καναδούς, παρότι είχαν υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης.

Η Ευγενία Δρούκα (1998) θέτοντας το θέμα της μετανάστευσης των Αλβανών στην Ελλάδα υπογραμμίζει τον ειδικό χαρακτήρα της. Σχολιάζει τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από την ελληνική μεταναστευτική πολιτική την οποία και χαρακτηρίζει ως βραχυπρόθεσμη και αναποτελεσματική, επικεντρωμένη σε περιπτώσεις αντικρουόμενων λύσεων. Σε αυτό το άρθρο υποστηρίζεται ότι παρά την κοινή πίστη ότι η Ελληνική Κοινωνία δεν είναι ξενοφοβική ή ρατσιστική στην περίπτωση των Αλβανών εμφανίζονται τέτοια φαινόμενα. Επίσης προσεγγίζει το αμφιλεγόμενο θέμα της εγκληματικότητας των Αλβανών. Ο Michael Banton (1999) ισχυρίζεται ότι, όταν εθνικά διαφοροποιημένες ομάδες μεταναστών εγκαθίστανται σε βιομηχανικές κοινωνίες, η εθνική βία είναι αναμενόμενο να αυξηθεί, λόγω του ανταγωνισμού που προωθείται από τις διαδικασίες της εθνικής ολοκλήρωσης.

Η Gabriella Lazaridis (1996), αξιολογεί τις ομοιότητες και τις διαφορές στις εργασιακές θέσεις των εργαζόμενων Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα. Καταγράφει τις εμπειρίες των μεταναστών αυτών και τις αντιδράσεις τους σε σχεδιασμένες πολιτικές που είτε τους βοηθάνε είτε τους αποκλείουν. Συμπεραίνει ότι η Ελληνική πολιτεία απέτυχε να λάβει μέτρα για την καταπολέμηση της παράνομης ανεργίας (με εξαίρεση την επιβολή ποινών στους εργοδότες που απασχολούν παράνομους μετανάστες, και τη δημιουργία ειδικού σώματος για την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης στα σύνορα). Επίσης, υποστηρίζει ότι έχει γίνει περιορισμένη προσπάθεια για να ενταχθούν οι Αλβανοί μετανάστες στην τοπική κοινωνία.

Κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων δεκαετιών υπάρχει μεγάλη μεταναστευτική ροή από τις ανατολικές Ευρωπαϊκές χώρες λόγω των εθνικών εντάσεων και της αυξημένης φτώχειας. Η Krystyna Iglicka (2001), μελετά τη μετανάστευση από την πρώην Σοβιετική Ένωση στην Πολωνία. Σχετικά με τη μετανάστευση στην Ελλάδα έχουν γίνει διάφορες ερευνητικές προσπάθειες (Κασιμάτη, 1992, Βεργέτη, 1998, Σταματιάδης *et al.*, 1999, Τσουκαλά, 1994, Τερζίδης, 1995, Μαυρέα, 1998, Γεώργας και Παπαστυλιανού, 1993). Σε αυτές τις μελέτες καταγράφονται πληροφορίες σχετικά με κοινωνικά-δημογραφικά στοιχεία των παλιννοστούντων, τους λόγους παλιννόστησης, το επίπεδο εκπαίδευσης, το βαθμό ένταξης στην ελληνική πραγματικότητα κ.λπ.

Στις ενότητες που ακολουθούν, περιγράφεται ο τρόπος διενέργειας της προσέγγισης-καταγραφής της ομάδας στόχου, συγκεκριμενοποιούνται οι κύριοι παράγοντες που οδηγούν σε κοινωνικό αποκλεισμό και ιδιαίτερα στον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας, και τέλος, προτείνονται πολιτικές που θα συντελέσουν στην κοινωνική και οικονομική-επαγγελματική προσαρμογή και ενσωμάτωση των παλιννοστούντων στον ελληνικό κοινωνικό ιστό.

II. Μεθοδολογική Προσέγγιση

Σε αυτή την έρευνα-καταγραφή¹ του πληθυσμού διενεργήθηκαν προσωπικές συνεντεύξεις και διανεμήθηκαν ατομικά ερωτηματολόγια. Για την καταγραφή χρησιμοποιήθηκαν συνεντευκτές, οι οποίοι εργάστηκαν στους Δήμους της Δ. Αττικής². Το ατομικό ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε ήταν κατάλληλα σχεδιασμέ-

νο ώστε να μας δώσει: ατομικά στοιχεία (ονομαστικά ερωτηματολόγια) του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, δημογραφικά χαρακτηριστικά, χαρακτηριστικά εκπαίδευσης και απασχόλησης καθώς επίσης και στοιχεία προσδιοριστικά του βαθμού ένταξης στην ελληνική κοινωνική πραγματικότητα. Οι ερωτήσεις σχεδιάστηκαν με δυνατότητα ημικατευθυνόμενων απαντήσεων, εφόσον έπρεπε να γίνει στατιστική επεξεργασία και ανάλυση των στοιχείων για τη δημιουργία δυναμικής βάσης δεδομένων. Πρέπει να αναφερθεί ότι, παράλληλα με τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων διενεργούνταν και προσωπικές συνεντεύξεις. Το κυριότερο από τα προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπίσουν οι συνεντευκτές είχε να κάνει με τη δυσπιστία και καχυποψία από την πλευρά των παλιννοστώντων. Κάποιοι αρνούσαν ότι είναι οι ίδιοι Πόντιοι, άλλοι φοβήθηκαν πιθανό διωγμό τους. Οι περισσότεροι όμως πείστηκαν για τα θετικά αποτελέσματα που θα έχει γι' αυτούς η συγκεκριμένη ενέργεια, γεγονός που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στο ότι οι συνεντευκτές μιλούσαν στη γλώσσα τους.

Στην παρούσα εργασία γίνεται μία πρώτη προσπάθεια καταγραφής του πληθυσμού-στόχου στη Δυτική Αττική και περιλαμβάνει τον πληθυσμό που εντοπίστηκε και δέχτηκε να καταγραφεί. Καταγράφηκαν συνολικά 6.994 άτομα, 3.436 άντρες και 3.558 γυναίκες. Το σύνολο αυτού του πληθυσμού αποτελεί το δείγμα πάνω στο οποίο εκπονήθηκε η παρούσα μελέτη.

III. Αποτελέσματα

Τα δεδομένα που προέκυψαν από την καταγραφή και η συνδυαστική χρήση τους, αποτυπώνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των Παλιννοστώντων Ελληνοποντίων, καθώς επίσης την εξέλιξη της κοινωνικοοικονομικής κατάστασής τους, όπως αυτή διαμορφώνεται κατά το πρώτο διάστημα εγκατάστασης στην Ελλάδα. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία (Πίνακας 1), το μεγαλύτερο μέρος των Παλιννοστώντων προέρχεται από το Καζαχστάν (44,34%), τη Ρωσία (26,53%) και τη Γεωργία (25,53%), ενώ σε πολύ μικρότερο ποσοστό προέρχονται από το Ουζμπεκιστάν, το Κυργιστάν και την Αρμενία. Οι Έλληνες που διέμεναν στο Καζαχστάν και στη Γεωργία είχαν διατηρήσει σε μεγάλο βαθμό την ελληνικότητά τους (Ελληνική ιθαγένεια, ήθη, δομή οικογένειας). Με την κατάρρευση του Σοσιαλιστικού καθεστώτος, η αβέβαιη πολιτική κατά-

σταση, η διαρκώς επιδεινούμενη οικονομική κρίση, οι εστίες πολέμου και οι εθνικιστικές εξάρσεις, κατέστησαν τους Έλληνες ευάλωτη εθνική μειονότητα. Έτσι εξηγείται το υψηλό ποσοστό μετανάστευσης από τις δύο αυτές χώρες. Η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού δηλώνει μόνιμη εγκατάσταση στη Δυτική Αττική. Μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού εντοπίζεται στον Ασπρόπυργο (73,1%) στο Αιγάλεω (7,8%) και στην Αγία Βαρβάρα (7%) και στο Περιστερί (3,6%). Στην ερώτηση με ποιο κριτήριο επέλεξαν τη Δυτική Αθήνα ως τόπο εγκατάστασης, το 80% απάντησε ότι υπήρχαν συγγενείς και φίλοι, γεγονός που εξηγεί και τη δημιουργία νοικοκυριών από τη συστέγαση πυρηνικών οικογενειών και ατόμων.

Όπως προκύπτει από μια σειρά από εργασίες, ο κύριος λόγος που οδήγησε σε μετανάστευση είναι κυρίως η επιθυμία τους να επιστρέψουν στην ιστορική τους πατρίδα αλλά και η φυγή συγγενών και φίλων. Συγκεκριμένα, σε έρευνα που ολοκληρώθηκε το 1992 σε δείγμα 5.477 ατόμων και που διερεύνησε το λόγο μετανάστευσης των παλινοστούντων στην Ελλάδα, προέκυψε ότι ο μισός περίπου πληθυσμός μεταναστών (49%) ηλικίας από 15 ετών και πάνω έφυγε από την πρώην Σοβιετική Ένωση, επειδή έφυγαν συγγενείς και συμπατριώτες με τους οποίους συνυπήρχε, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό (23%) ήθελε να ζήσει στην πατρίδα³. Επίσης, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 204 ατόμων,

Πίνακας 1
 Δημοκρατίες προέλευσης και δήμοι εγκατ/σης στη Δυτ. Αττική

Δημοκρατίες / Χώρες προέλευσης		Δήμοι εγκατ/σης στη δυτική Αττική	
Ρωσία	26,53%	Ασπρόπυργος	73,1%
Καζακιστάν	44,34%	Αιγάλεω	7,8%
Γεωργία	25,53%	Αγία Βαρβάρα	7%
Ουζμπεκιστάν	1,90%	Άγιοι Ανάργυροι	1,6%
Κυργιστάν	0,5%	Ζεφύρι	1,4%
Άλλες Χώρες	1,10%	Ίλιον	1,5%
Δεν Απάντησαν	0,10%	Καματερό	1,6%
Σύνολο	100%	Περιστερί	3,6%
		Πετρούπολη	1,3%
		Χαϊδάρι	0,3%
		Δεν Απάντησαν	0,8%
		Σύνολο	100%

Άνδρες	3.436
Γυναίκες	3.558
Σύνολο	6994

βρέθηκε ότι ο κύριος λόγος μετανάστευσης μεγάλου ποσοστού ατόμων άνω των 18 ετών ήταν η επιθυμία τους να ζήσουν στην πατρίδα (25% για την Αττική και 23% για την Ξάνθη). Δόθηκαν επίσης απαντήσεις που δηλώνουν το σύνδρομο της μειονότητας, όπως «έφυγαν όλοι οι Έλληνες» (16% για την Αττική και 7% για την Ξάνθη). Ακόμη σαν λόγος παρουσιάστηκε το μέλλον των παιδιών τους, με τη συντριπτική πλειοψηφία να επιθυμεί τη διατήρηση του ελληνικού τρόπου ζωής (γλώσσα, θρησκεία, ήθη, έθιμα) και το γάμο με έλληνα-ελληνίδα (15% για την Αττική και 3% για την Ξάνθη)⁴.

Στην παρούσα εργασία και από τις απαντήσεις που δόθηκαν προκύπτει ότι, ο κύριος λόγος που τους ανάγκασε σε μετανάστευση φαίνεται να είναι το σύνδρομο της μειονότητας. Η επιλογή της Ελλάδας ως χώρα εγκατάστασης (αντί οποιασδήποτε άλλης χώρας), συνίσταται στο ότι πάντοτε θεωρούσαν την Ελλάδα «ιστορική τους πατρίδα». Έτσι ερμηνεύεται και το υψηλό ποσοστό (65%) της απάντησης «επειδή είμαι Έλληνας», στην ανοικτή ερώτηση «λόγος ερχομού στην Ελλάδα». Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι άλλοι παράγοντες που συντέλεσαν στην απόφασή τους αυτή, είναι η παλιννόστηση άλλων συγγενών (20%) και ο πόλεμος και η πολιτική αστάθεια (10%).

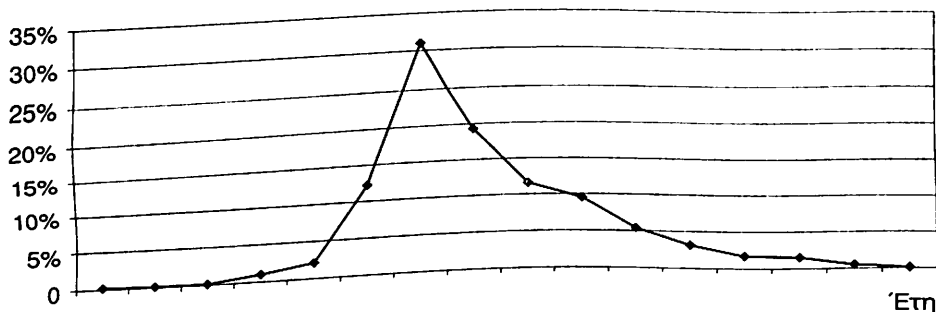
Όσον αφορά την κοινωνική και οικονομική τους κατάσταση, διαπιστώνεται ότι στη χώρα προέλευσης είχαν δημιουργήσει ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης, αφού στην πλειονότητά τους είχαν εξασφαλισμένη εργασία και στέγη, ενώ η ανεργία κυμαινόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Γενικά μπορούμε εύκολα να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η οικονομική τους κατάσταση στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. ήταν ικανοποιητική και η μετανάστευσή τους στην Ελλάδα δεν είχε ισχυρό οικονομικό κίνητρο (μόνο 1% απάντησε ότι η μετανάστευσή του οφειλόταν σε οικονομικούς λόγους). Σχετικά με την οικονομική κατάσταση των Παλιννοστούντων στην Ελλάδα, από την παρούσα εργασία προκύπτει ότι υπήρχαν δυσκολίες στην εξεύρεση εργασίας (όπως αναλύεται εκτενέστερα στη συνέχεια) αλλά και ότι στην πλειονότητά τους λαμβάνουν χαμηλότερο επίπεδο μισθών και ημερομισθίων από το ντόπιο πληθυσμό. Σε άλλες εργασίες αναφορικά με την οικονομική κατάσταση των παλιννοστούντων, προκύπτουν διαφορετικά συμπεράσματα.

Συγκεκριμένα, με τη χρήση ερωτηματολογίων σε δείγμα 1.831 νοικοκυριών, διερευνήθηκε η οικονομική κατάσταση των Ποντίων. Τα συμπεράσματα έδειξαν πως παρά το μεγάλο πρόβλημα εξεύρεσης εργασίας που αντιμετωπίζουν, έχουν ως κύρια εισοδηματι-

κή πηγή την εργασία τους (74%), ενώ τα επιδόματα καλύπτουν ένα ποσοστό της τάξης του 26%. Βέβαια, το ύψος του εισοδήματος του νοικοκυριού ανά μήνα είναι χαμηλό. Έτσι, μόνο το 5,5% δηλώνει εισοδήματα πάνω από 200.000 δραχμές μηνιαίως, ενώ το 56,4% των νοικοκυριών κατατάσσεται στα πολύ χαμηλά εισοδηματικά κλιμάκια μέχρι 100.000 δραχμές μηνιαίως. Τέλος το 48,1% δήλωνε εισοδήματα από 100.000-200.000 δραχμές το μήνα⁵. Αρκετές διαφορές παρουσιάζουν τα αποτελέσματα μελέτης που έγινε σε διαφορετικό δείγμα 102 νοικοκυριών. Σύμφωνα με αυτήν, το μεγαλύτερο ποσοστό (37,25%) δηλώνει εισοδήματα από 100.000-200.000 δραχμές το μήνα, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό (21,57%) δηλώνει 200.000-250.000 δραχμές μηνιαίως. Το 15,69% κατατάσσεται στο μηνιαίο εισόδημα των 250.000-300.000 δραχμών το μήνα και 16,67% στο μηνιαίο εισόδημα άνω των 300.000 δρχ. το μήνα. Τέλος, μόνο το 6,86% κατατάσσεται στα πολύ χαμηλά εισοδηματικά κλιμάκια κάτω των 100.000 δρχ. μηνιαίως⁶.

Όσον αφορά τη ροή επαναπατρισμού, παρατηρούμε ότι μειώνεται σταθερά από το 1990 έως σήμερα (Διάγραμμα 1). Συγκεκριμένα, το 83,6% του συνόλου του δείγματος εγκαθίσταται στην Ελλάδα την περίοδο 1989-1993, ενώ μόνο το 12,3% την περίοδο 1994-1999.

Διάγραμμα 1
Ροή επαναπατρισμού παλλινოსτούντων ελληνοπόντιων από την πρώην ΕΣΣΔ

Αυτό οφείλεται στο ότι αφενός αρχίζει και ηρεμεί η πολιτική αστάθεια που επικρατούσε στις χώρες προέλευσης και αφετέρου η πραγματικότητα στην Ελλάδα δεν επαλήθευσε τις προσδοκίες τους. Όσον αφορά την εξέλιξη της οικονομικής τους κατάστασης

στην Ελλάδα, το 43% απήντησε ότι είναι χειρότερη, το 34% η ίδια, το 22% καλύτερη, ενώ 1% δεν απάντησε.

Από την ανάλυση των δημογραφικών χαρακτηριστικών (Πίνακας 2) προκύπτει ότι το 61,09% αφορά οικογενειακή μετακίνηση, ενώ το 38,1% ατομική. Όσον αφορά τους διαζευγμένους (3,4%) παρατηρείται ότι στην πλειονότητά τους ήταν παντρεμένοι με αλλοεθνείς, οι οποίες δεν τους ακολούθησαν στην απόφασή τους να εγκατασταθούν μόνιμα στην Ελλάδα. Το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού (65,12%) ανήκει στην πιο παραγωγική ηλικία των 20-49 ετών.

Οι επαγγελματικές δραστηριότητες του Ελληνισμού ήταν σχετικά περιορισμένες σε εύρος και προσανατολισμένες σε δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα. Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο μέρος των εργαζομένων απασχολούνταν σε οικογενειακές αγροτικές μικροεπιχειρήσεις, κατά δεύτερο λόγο στη βιομηχανία, ενώ ελάχιστα στο εμπόριο και την κτηνοτροφία. Αυτό φυσικά δεν είναι τυχαίο αλλά έχει να κάνει κυρίως με τη γενικότερη στρατηγική της κεντρικής διοίκησης της πρώην ΕΣΣΔ για εξειδίκευση της οικονομικής δραστηριότητας ανά Δημοκρατία, με λογική συνέπεια την ανάπτυξη δραστηριοτήτων-δεξιοτήτων του Ελληνισμού ανάλογα με την περιοχή που διέμενε.

Πίνακας 2
Οικογενειακή κατάσταση κατά φύλο και ηλικία

[Ανδρες (Α), Γυναίκες (Γ)]					
Ομάδες ηλικιών	Άγαμοι (%)	Έγγαμοι (%)	Χήροι (%)	Διαζ/μένοι (%)	Σύνολο A + Γ (%)
14-19	4,86	0,11	0,00	0,00	4,98
20-29	16,07	5,02	0,03	0,14	21,26
30-39	3,97	15,11	0,31	1,03	20,43
40-49	1,54	20,15	0,50	1,24	23,43
50-59	0,34	9,06	0,67	0,50	10,58
60-69	0,23	7,42	1,64	0,34	9,64
70-89	0,20	5,06	4,25	0,17	9,68
Σύνολα	27,2	61,09	7,4	3,4	(Α) (Γ) 49,1 50,9

Αυτή η πολιτική κεντρικού σχεδιασμού της οικονομικής δραστηριότητας βεβαιώνεται και από τα στοιχεία που προέκυψαν

στην παρούσα έρευνα. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η πλειονότητα των παλιννοστούντων στη Δ. Αθήνα προέρχεται από τις Δημοκρατίες του Καζαχστάν και της Γεωργίας. Στο Καζαχστάν οι Ελληνοπόντιοι απασχολούνταν κυρίως σε βιομηχανικές δραστηριότητες που σχετίζονταν με την αξιοποίηση του ορυκτού πλούτου της περιοχής, ενώ σε μικρότερο βαθμό ασχολούνταν στη γεωργία και στις υπηρεσίες. Στη Γεωργία ο Ελληνισμός έχει βαθιές ρίζες. Υπάρχουν αγροτικές περιοχές με αμιγώς Ελληνικές κοινότητες με κύρια ασχολία τη γεωργία. Το συνεχώς αυξανόμενο αστικό τμήμα του πληθυσμού των Ελληνοποντίων της Γεωργίας, απόρροια της βιομηχανικής ανάπτυξης, προέρχεται από τις αγροτικές περιοχές και απασχολείται στη βιομηχανική παραγωγή και σε μικρότερο βαθμό στις υπηρεσίες. Ο κεντρικός σχεδιασμός ανάπτυξης συγκεκριμένων κλάδων οικονομικής δραστηριότητας στις περιοχές αυτές, σε συνδυασμό με την προσανατολισμένη τεχνική εκπαίδευση στους κλάδους αυτούς, οδήγησε στη δημιουργία αυστηρά ειδικευμένου εργατικού δυναμικού.

Έρευνα με θέμα την απασχόληση των Ποντίων μεταναστών έδειξε ότι το 62,29% για την Αττική και το 58,79% για την Ξάνθη αποτελούν οι απασχολούμενοι, ενώ το 29,97 (Αττική) και 36,68 (Ξάνθη) αποτελούν οι άνεργοι⁷. Αξιοσημείωτη διαφορά ειδικά στα ποσοστά των εργαζομένων παρουσιάζει άλλη έρευνα που έγινε για το ίδιο θέμα σύμφωνα με την οποία το 26,6% εργάζονται, το 28,6% ζητούν εργασία, το 2,5% είναι συνταξιούχοι, το 21% είναι μαθητές, το 6,8% ασχολείται με τα οικιακά, το 0,2% είναι εισοδηματίες, το 8% είναι νήπια και το 6% είναι κάτι άλλο⁸.

Σύμφωνα με έρευνα που έγινε στα άτομα που δεν εργάζονται, βγήκαν ορισμένα συμπεράσματα για το φύλο, την ηλικία και την οικογενειακή τους κατάσταση. Τα αποτελέσματα αυτά έδειξαν ότι σχετικά με το φύλο, το 59% των ανέργων είναι γυναίκες και το 41% άντρες, στην πλειονότητά τους από 24-49 ετών, δηλαδή στην πιο παραγωγική ηλικία. Σημαντικό ποσοστό των ανέργων (70%) αποτελείται από έγγαμους, ενώ το 28% αποτελούν οι υπεύθυνοι νοικοκυριού. Όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσής τους, το μεγαλύτερο ποσοστό ανήκει στην κατηγορία που έχουν απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης. Στη συνέχεια, το 22,5% αποτελούν οι πτυχιούχοι ανώτερης, το 14,1% πτυχιούχοι ανώτατης, το 12% απόφοιτοι μέσης τεχνικής, το 7,6% απόφοιτοι του δημοτικού, το 4,2% δεν έχουν τελειώσει το δημοτικό και το 2,4% είναι φοιτητές ή σπουδαστές. Σχετικά με την περιφερειακή τους κατανομή, βλέπουμε πως το 60% βρίσκεται στην Αττική, το 14% στη

Θεσσαλονίκη, το 8,3% στην Κατερίνη, το 3,5% στην Καβάλα, το 2,5% στην Ξάνθη, το 8,2% στην Κομοτηνή και το 3,4% στη Δράμα. Αναφορικά με την εργασιακή τους εμπειρία η έρευνα έδειξε ότι το 75% εργαζόταν πριν την αναχώρηση από τη Σοβιετική Ένωση, ενώ το 25% δεν είχε απασχοληθεί⁹.

Με την εγκατάστασή τους στη Δυτική Αττική θα αναμένετο να απορροφηθούν σχετικά εύκολα από την πληθώρα των βιομηχανικών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων που εδρεύουν στην περιοχή. Αυτό όμως δεν κατέστη εφικτό κυρίως λόγω της ασυμβατότητας των επαγγελματικών τους δεξιοτήτων με τις ανάγκες της τοπικής αγοράς εργασίας.

Πίνακας 3
Ανεργία κατά ηλικία και φύλο

Ηλικία	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	% Ανδρών	% Γυναικών	% Συνόλου
14-19	22	22	44	0.88	0.88	1.77
20-29	236	332	568	9.47	13.32	22.79
30-39	136	392	528	5.46	15.73	21.19
40-49	171	413	584	6.86	16.57	23.43
50-59	91	243	334	3.65	9.75	13.40
60-69	119	201	320	4.78	8.07	12.84
70-	51	63	114	2.05	2.53	4.57
Σύνολο	826	1.666	2.492	33.15	66.85	100

Επιπροσθέτως, όπως αναλύεται στη συνέχεια, σημαντικοί ανασταλτικοί παράγοντες στην προσπάθεια επαγγελματικής ένταξης είναι η προέλευσή τους από διαφορετικό πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό σύστημα αλλά και η μη επαρκής γνώση της Ελληνικής γλώσσας. Έτσι, παρατηρείται το ποσοστό ανεργίας στις ηλικίες 20-29, 30-39, 40-49 ετών να είναι 22,79%, 21,19%, 23,43% αντίστοιχα (Πίνακας 3). Στις υπόλοιπες ηλικίες τα ποσοστά ανεργίας των Παλιννοστούντων εμφανίζονται ιδιαίτερα αυξημένα σε σχέση με το γηγενή πληθυσμό. Σε σύνολο 2.492 ατόμων που δήλωσαν άνεργοι, οι άνδρες αντιστοιχούν στο 33,15%, ενώ περισσότερο πλήττονται οι γυναίκες με ποσοστό 66,85% επί του συνόλου.

Επίσης, αναφορικά με την ερώτηση «θέση στο επάγγελμα στην Ελλάδα σήμερα» (Πίνακας 4) διακρίνουμε ότι το 41,12% του συνόλου των απασχολουμένων ανήκει στην κατηγορία μισθωτός-ημερομίσθιος, το 35,63% στην κατηγορία άνεργος, το 1,36% δη-

Πίνακας 4
Θέση στο επάγγελμα στην Ελλάδα σήμερα

Θέση στο επάγγελμα	% Ανδρών	% Γυναικών	% Συνόλου
Αυτοαπασχολούμενος	1,04	0,31	1,36
Εργοδότης	0,13	0,06	0,19
Μισθωτός - Ημερ/σθιος	26,78	14,34	41,12
Συνταξιούχος	3,80	5,79	9,59

λώνει αυτοαπασχολούμενος, ενώ οι μη απασχολούμενοι –για διάφορους λόγους– ανέρχονται στο 12,11%.

Επίπεδο εκπαίδευσης

Σύμφωνα με έρευνα που έγινε σε δείγμα 5705 ατόμων με θέμα το επίπεδο εκπαίδευσης, προκύπτει ότι το ποσοστό των αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ανώτερης και ανώτατης) φτάνει ένα αρκετά υψηλό επίπεδο, ίσο με 27% (με 10% να έχουν ανώτατη και 17% ανώτερη εκπαίδευση). Ταυτόχρονα 3,2 είναι φοιτητές, 36% είναι κάτοχοι απολυτηρίου Μέσης Εκπαίδευσης και 12,5% είναι κάτοχοι πτυχίου Μέσης Τεχνικής Σχολής. Το ποσοστό των κατόχων απολυτηρίου δημοτικού είναι 10%, ενώ το ποσοστό των αναλφάβητων ανέρχεται στο 11%. Γενικά, η εκπαιδευτική κατάσταση των Ποντίων χαρακτηρίζεται ικανοποιητική, αν λάβει κανείς υπόψη την ιδιόζουσα θέση που είχαν στην εκεί κοινωνία. Εμφανίζονται βέβαια ορισμένες διαφορές στο εκπαιδευτικό επίπεδο κατά φύλο. Ειδικότερα στην ανώτερη εκπαίδευση το ποσοστό των γυναικών πλησιάζει το διπλάσιο του αντίστοιχου ποσοστού των ανδρών (64% έναντι 36%)¹⁰.

Έρευνα σε δείγμα 5.704 ατόμων διερεύνησε το εκπαιδευτικό επίπεδο ανά δημοκρατία προέλευσης. Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι οι προερχόμενοι από το Καζαχστάν παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά στο επίπεδο της ανώτερης εκπαίδευσης (21% έναντι 12% και 15% αντίστοιχα για τη Γεωργία και τη Ρωσία) και στο επίπεδο της τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης (16% έναντι 8% και 19% αντίστοιχα). Αντίστροφα, στα χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης (δημοτικού ή αναλφάβητων) έχουν έντονη παρουσία οι προερχόμενοι από τις δημοκρατίες της Γεωργίας και της Ρωσίας. Ειδικότερα, από τη Γεωργία το 25% δε φοίτησε σε σχολείο και από τη Ρωσία το 19% είναι απόφοιτοι δημοτικού. Τέλος, στις δυο τελευταίες βαθμίδες (δημοτικού ή αναλφάβητοι) κατατάσσεται το

41% από τη Γεωργία και το 26% από τη Ρωσία, ενώ από το Καζαχστάν είναι μόνο το 7%¹¹.

Παρατηρώντας το επίπεδο εκπαίδευσης των παλιννοστώντων (Πίνακας 5) θα μπορούσε να θεωρηθεί ικανοποιητικό. Συγκεκριμένα, το 15,96% των γυναικών και το 11,88% των ανδρών έχουν πτυχίο ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης. Συνολικά, τα άτομα που έχουν επίπεδο μέσης και μέσης τεχνικής εκπαίδευσης ανέρχονται στο 40,01% του πληθυσμού, ενώ τα άτομα με χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης ανέρχονται στο 44,74%. Τα στοιχεία αυτά έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον αναλογιζόμενοι ότι το Ελληνικό στοιχείο αποτελούσε μια πολύ μικρή μειονότητα στο σύνολο των εθνοτήτων που συνθέτουν τον πληθυσμό των δημοκρατιών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και τους διωγμούς που υπέστησαν στην εβδομηντάχρονη παρουσία τους στις χώρες αυτές εξαιτίας της προσπάθειάς τους να διατηρήσουν τα εθνικά τους χαρακτηριστικά.

Παρ' όλα αυτά, αν παρατηρήσουμε τον Πίνακα 6, διαπιστώνουμε σημαντικά προβλήματα απορρόφησης του επιστημονικού δυναμικού στην Ελληνική Οικονομία. Για όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, επί συνόλου 6.994 ατόμων, τα 2.492 ή 36%, είναι άνεργοι. Ιδιαίτερη σημασία έχουν τα αποτελέσματα, όπως προκύπτουν από τον πίνακα 6 και αφορούν την ανεργία ανά επίπεδο εκπαίδευσης. Είναι εμφανές ότι άτομα με ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση πλήττονται σε μεγαλύτερο βαθμό από τους απόφοιτους μέσης και τεχνικής εκπαίδευσης, ενώ οξυμένο εμφανίζεται το πρόβλημα και στους απόφοιτους πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτό συμβαίνει καθώς α) πολλοί από αυτούς έχουν ειδικεύσεις που δεν ανταποκρίνονται στην Ελληνική αγορά εργασίας εξαιτίας της διαφορετικής οργάνωσης των παραγωγικών δραστηριοτήτων στην πρώην ΕΣΣΔ, όπου υπήρχε στενή σύνδεση και προσαρμογή του περιεχομένου της εκπαίδευσης με τις προσφερόμενες θέσεις εργασίας και β) ιδιαίτερα οι απόφοιτοι Ανώτατης-Ανώτερης, Μέσης και Μέσης Τεχνικής εκπαίδευσης αντιμετωπίζουν προβλήματα σχετικά με την αναγνώριση-αντιστοίχιση των πτυχίων τους στην Ελλάδα.

Συγκεκριμένα, το 46,82% των γυναικών είναι άνεργες με υψηλότερα ποσοστά από τους άνδρες σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Επίσης σύμφωνα με τα στοιχεία της παρούσας έρευνας διαπιστώνεται α) ένα υψηλό ποσοστό ετεροαπασχόλησης και υποαπασχόλησης στην κατηγορία των πτυχιούχων ανώτατης και ανώτερης εκπαίδευσης και β) μία έντονα εκφρασμένη επιθυμία

τους να απασχοληθούν σε εργασίες σχετικές με την ειδικότητά τους.

Γνώση της Ελληνικής Γλώσσας

Αν δεχθούμε ότι ένας από τους προσδιοριστικούς παράγοντες για εύρεση εργασίας είναι η καλή γνώση της Ελληνικής γλώσσας, τότε εξηγείται τόσο το υψηλό επίπεδο ανεργίας για όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης όσο και οι συγκεκριμένες θέσεις στην εργασία που καταλαμβάνουν οι παλιννοστούντες (ανειδίκευτοι εργάτες κ.λπ.). Το γενικότερο συμπέρασμα που προκύπτει (Πίνακας 7) είναι ότι το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας (γραπτά) είναι χαμηλότερο όσο μεγαλώνει το όριο ηλικίας. Στις ηλικίες 14-19 παρουσιάζεται το μικρότερο πρόβλημα, όπου μόνο το 4,51% αυτής της ηλικιακής ομάδας γνωρίζει «λίγο» την ελληνική γλώσσα, ενώ περίπου 80% δηλώνει ότι τη γνωρίζει «καλά» ή «άριστα». Αυτό συμβαίνει διότι στην πλειοψηφία τους αυτά τα παιδιά έχουν πάρει την πρωτοβάθμια εκπαίδευσή τους στην Ελλάδα. Τα προβλήματα αρχίζουν να γίνονται έντονα στις ηλικιακές ομάδες 20-49, όπου το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας σε επίπεδο «λίγο, μέτρια», αυξάνεται σημαντικά.

Πίνακας 5
Χαρακτηριστικά εκπαίδευσης [Ανδρες (Α), Γυναίκες (Γ)]

Επίπεδο εκπαίδευσης	Α %	Γ %	Συνόλου %	
Δεν Δήλωσαν	2,53	3,60	3,07	3,07
Αγράμματοι	12,92	17,26	15,13	15,13
Δημοτικό	29,60	23,58	26,54	26,54
Μέση	28,35	24,48	26,38	
Μέση Τεχνική	13,80	13,63	13,63	40,01
Φοιτητής	0,93	1,49	1,22	
Ανώτερη	5,65	9,13	7,42	
Ανώτατη	6,23	6,83	6,53	15,17
		Σύνολα	100	100

Αν συνδυάσουμε τα αποτελέσματα αυτά με τα αποτελέσματα του πίνακα 3, που μας δείχνει ότι το ποσοστό ανεργίας των συγκεκριμένων ηλικιακών ομάδων υπερβαίνει το 60% του συνόλου των ανέργων, συμπεραίνουμε ότι υπάρχει υψηλή συσχέτιση μεταξύ ανεργίας και επιπέδου γνώσης της ελληνικής γλώσσας. Με δε-

Πίνακας 6
Ανεργία κατά επίπεδο εκπαίδευσης [Άνδρες (Α), Γυναίκες (Γ)]

Επίπεδο εκπαίδευσης	(Α)	Άνεργοι		(Γ)	Άνεργοι		(Α+Γ)	Άνεργοι	
		(Α)	(Α) %		(Γ)	(Γ) %		(Α+Γ)	(Α+Γ) %
Ανώτατη	214	56	26.17	243	143	58.85	457	199	0.44
Ανώτερη	194	49	25.26	325	174	53.54	519	223	0.43
Φοιτητές	32	4	12.50	53	11	20.75	85	15	0.18
Μέση	974	206	21.15	871	420	48.22	1845	626	0.34
Μέση Τεχνική	474	104	21.94	485	260	53.61	959	364	0.38
Δημοτικό	1017	271	26.65	839	413	49.23	1856	684	0.37
Αγράμματοι	444	125	28.15	614	226	36.81	1058	351	0.33
Δεν Απάντησαν	87	11	12.64	128	19	14.84	215	30	0.14
Σύνολο	3.436	826	24.04	3.558	1.666	46.82	6.994	2.492	0.36

δομένο ότι αυτές οι ηλικιακές ομάδες ανήκουν στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό, καθίσταται προφανές ότι πολιτικές που θα έχουν ως στόχο τη βελτίωση του επιπέδου της ελληνικής γλώσσας από τους παλιννοστούντες αυτών των ηλικιακών ομάδων, είναι επιβεβλημένες.

Για τις ηλικιακές ομάδες από 50 ετών και πάνω, η κατάσταση εμφανίζεται δραματική, αφού μόνο ένα μικρό ποσοστό δηλώνει ότι γνωρίζει ελληνικά σε επίπεδο «καλό ή άριστο», ενώ η πλειονότητα δηλώνει «λίγο ή μέτρια». Τέλος, αυτό που μπορεί να παρατηρηθεί είναι ότι το επίπεδο προφορικής γνώσης των ελληνικών εμφανίζεται ελαφρά καλύτερο σε σχέση με το επίπεδο γνώσης των γραπτών, χωρίς αυτό να επηρεάζει τη γενικότερη άσχημη εικόνα.

IV. Συμπεράσματα - Προτάσεις πολιτικής

Η αλλαγή της πολιτικής κατάστασης των δημοκρατιών της πρώην ΕΣΣΔ δημιούργησε οικονομική παρακμή και κοινωνική αποδιοργάνωση. Οι ομογενείς –κυρίως των ανατολικών δημοκρατιών (π.χ. Καζακστάν, Γεωργίας και Ουκρανίας και λιγότερο της Ρωσίας)– βίωσαν τις πολιτικές και οικονομικές αναταραχές έντονα και

Πίνακας 7
Επίπεδο Γνώσης Ελληνικής Γλώσσας

Ηλικίες	Γραπτά									
	Λίγο	Μέτρια	Καλά	Άριστα	Σύνολο	Λίγο %	Μέτρια %	Καλά %	Άριστα %	Σύνολο %
14-19	16	56	238	45	355	4.51	15.77	67.04	12.68	100
20-29	291	523	490	149	1453	20.03	35.99	33.72	10.25	100
30-39	530	630	234	15	1409	37.62	44.71	16.61	1.06	100
40-49	757	661	163	17	1598	47.37	41.36	10.2	1.06	100
50-59	427	233	60	6	726	58.82	32.09	8.26	0.83	100
60-69	491	130	26	4	651	75.42	19.97	3.99	0.61	100
>70	492	152	24	1	669	73.54	22.72	3.59	0.15	100
Δεν Απ/σαν					133					1.90
Σύνολο	3004	2385	1235	237	6994	42.95	34.10	17.66	3.39	100
Προφορικά										
Ηλικίες	Λίγο	Μέτρια	Καλά	Άριστα	Σύνολο	Λίγο %	Μέτρια %	Καλά %	Άριστα %	Σύνολο %
14-19	5	32	233	75	345	1.45	9.28	67.54	21.74	100
20-29	24	365	814	259	1462	1.64	24.97	55.68	17.72	100
30-39	35	576	761	49	1421	2.46	40.53	53.55	3.45	100
40-49	41	801	740	33	1615	2.54	49.60	45.82	2.04	100
50-59	35	441	242	15	733	4.77	60.16	33.02	2.05	100
60-69	68	476	114	3	661	10.29	72.01	17.25	0.45	100
>70	96	470	100	7	673	14.26	69.84	14.86	1.04	100
Δεν Απ/σαν					84					1.20
Σύνολο	304	3.161	3.004	441	6.994	4.35	45.20	42.95	6.31	100

ως μειονότητα αισθάνθηκαν απειλούμενοι λόγω ιστορικών εμπειριών (διώξεις, εξορίες κ.λπ.) και απροστάτευτοι έναντι των αλλαγών. Επέλεξαν τη μετακίνηση και εγκατάστασή τους στην Ελλάδα που τη θεωρούσαν πάντοτε ιστορική τους πατρίδα. Άλλωστε συντηρούσαν έντονη την εθνική τους συνείδηση, διατηρώντας και την ελληνική ιθαγένεια. Πίστευαν ότι στην Ελλάδα θα βρουν τις συνθήκες που θα τους επιτρέψουν να διαβιώνουν αξιοπρεπώς καλύπτοντας τις ανάγκες τους για απασχόληση, παιδεία, στέγαση, κοινωνική πρόνοια, ασφάλεια κ.λπ.¹².

Τα δημογραφικά τους στοιχεία, όπως καταγράφηκαν και παρουσιάστηκαν παραπάνω, δείχνουν έναν δημογραφικά υγιή πληθυσμό (πυραμίδα ηλικιών) σε παραγωγική ηλικία, με επαγγελματική εμπειρία και επίπεδο εκπαίδευσης αρκετά υψηλό (κυρίως για τους προερχόμενους από το Καζακστάν). Τα στοιχεία δείχνουν ότι θα μπορούσε η ελληνική αγορά εργασίας να απορροφήσει σχετικά εύκολα και με ελάχιστο κόστος (επαγγελματικές καταρτίσεις) τους παλιννοστούντες που βρίσκονται σε παραγωγική ηλικία. Εντούτοις, τα ποσοστά ανεργίας που καταγράφονται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες και στα δυο φύλα, με έμφαση στη γυναικεία ανεργία, είναι υψηλά και κατά πολύ υψηλότερα από το μέσο ποσοστό ανεργίας για τον υπόλοιπο πληθυσμό της Ελλάδας. Δραματική είναι η παρατήρηση ότι στο σύνολο των απασχολούμενων ομογενών η συντριπτική πλειοψηφία τους δηλώνει ετεροαπασχόληση ή υποαπασχόληση.

Το πρόβλημα της ανεργίας οξύνεται περισσότερο εφόσον καταγράφονται άνεργοι οι υπεύθυνοι-αρχηγοί των νοικοκυριών, ενώ δεν υπάρχει, πέραν της εργασίας, καμία άλλη πηγή εσόδων. Επίσης η ανεργία εντοπίζεται περισσότερο στα άτομα με υψηλό δείκτη μόρφωσης και επαγγελματικής εμπειρίας. Από τους βασικούς λόγους για τα υψηλά ποσοστά ανεργίας των ομογενών συμπολιτών μας είναι η ελλιπής γνώση της ελληνικής γλώσσας και η δυσκολία προσαρμογής στην οικονομική πραγματικότητα της ελεύθερης αγοράς στην Ελλάδα. Η δυσκολία προσαρμογής είναι μεγαλύτερη, καθώς ο ερχομός τους και η εγκατάστασή τους στην Ελλάδα έγινε σε μια εποχή με σημαντικές ανακατατάξεις στην παραγωγική διαδικασία και κατ' επέκταση στις ανάγκες σύγχρονων ειδিকেύσεων στην αγορά εργασίας¹³. Αν στα παραπάνω προστεθούν η καχυποψία της ελληνικής κοινωνίας να τους εντάξει και οι έντονες ψυχολογικές διεργασίες που υφίστανται στην προσπάθεια προσαρμογής τους¹⁴, γίνεται αντιληπτή η αίσθηση της κοινωνικής περιθωριοποίησης, κάτι που σε καμία περίπτωση δεν

θα πρέπει η ελληνική πολιτεία να αφήσει να γίνει πραγματικότητα και βίωμα.

Γι' αυτό, η ενίσχυση και επέκταση των υφιστάμενων δομών και συστημάτων επαγγελματικής και κοινωνικής ένταξης κρίνεται απαραίτητη. Για την εξάλειψη των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού απαιτείται οργανωμένη, μεθοδική και ολοκληρωμένη πολιτική παρέμβασης που θα κινητοποιεί και θα συντονίζει τους αρμόδιους φορείς και υπηρεσίες και θα αξιοποιεί τις υπάρχουσες δομές τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Το περιεχόμενο αυτής της πολιτικής πρέπει να περιλαμβάνει την ανάπτυξη δυνατοτήτων απασχόλησης, την αντιμετώπιση των προβλημάτων στέγασης και την υλοποίηση προγραμμάτων εκπαίδευσης-κατάρτισης. Οποιαδήποτε παρέμβαση για την επίλυση των παραπάνω προβλημάτων, προϋποθέτει τον προσδιορισμό των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των παλιννοστούντων που θα οδηγήσει στον αποτελεσματικό σχεδιασμό των ενεργειών πολιτικής. Στην κατεύθυνση αυτή αξιοποιήσιμη είναι και η εμπειρία που έχει συσσωρευτεί στα Κέντρα Κοινωνικής και Επαγγελματικής Ένταξης Παλιννοστούντων και η οποία προκύπτει από τη συνεχή και άμεση επαφή με τα προβλήματα της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας¹⁵.

Είναι σημαντικό οι παλιννοστούντες να ενταχθούν στην αγορά εργασίας και στη νόμιμη οικονομία. Η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας προϋποθέτει την έρευνα-μελέτη ανάδειξης και αντιστοίχισης των επαγγελματικών προσόντων των παλιννοστούντων με τη ζήτηση εργασίας από τις τοπικές επιχειρήσεις. Ταυτόχρονα, αναγκαία είναι η εκπαίδευση-επαγγελματική κατάρτιση των παλιννοστούντων με σκοπό την προσαρμογή στην Ελληνική αγορά εργασίας. Πρέπει να τονίσουμε ότι τα οποιαδήποτε προγράμματα εκπαίδευσης πρέπει να συνοδεύονται από την εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας, της οποίας η απουσία αποδεδειγμένα αποτελεί τροχοπέδη στην εύρεση εργασίας. Έτσι, επιδιώκεται το σπάσιμο του ανατροφοδοτούμενου κύκλου του αποκλεισμού των παλιννοστούντων και κατ' επέκταση της ανατροφοδοτούμενης υποβάθμισης των περιοχών υποδοχής τους.

Σημειώσεις

1. Για την καταγραφή του υπό εξέταση πληθυσμού αναπτύχθηκε στενή συνεργασία με τους Δήμους της Δυτικής Αττικής και τους τοπικούς συλ-

λόγους Ποντίων. Για τον εντοπισμό και τη συλλογή των απαραίτητων δεδομένων του υπό εξέταση πληθυσμού ανατρέξαμε αρχικά σε δύο πηγές: α) στα Δημοτολόγια των Δήμων όπου διαμένουν παλινοστούντες, β) στα αρχεία των τοπικών συλλόγων Ποντίων. Η αναζήτηση και η αξιοποίηση δεδομένων και από τις δύο αυτές πηγές έφερε στην επιφάνεια διάφορα προβλήματα. Στα δημοτολόγια των Δήμων διαπιστώσαμε ότι οι πραγματικοί αριθμοί των παλινοστούντων που διαμένουν στους Δήμους δεν εμφανίζονται στα Δημοτολόγια, κυρίως λόγω του ότι, κατά το πρώτο διάστημα μετά την άφιξή τους, φιλοξενούνται σε φιλικά ή συγγενικά τους πρόσωπα, έως ότου εγκατασταθούν κάπου μόνιμα. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις παλινοστούντων, για τους οποίους λάβαμε από τα δημοτολόγια πλήρη στοιχεία διαμονής, δεν μπορέσαμε να τα αξιοποιήσουμε ερχόμενοι σε επαφή μαζί τους, επειδή μία ιδιαιτερότητα του πληθυσμού-στόχου είναι η αυξημένη κινητικότητα που παρουσιάζει ως προς τη μόνιμη κατοικία, εφόσον βρίσκεται σε μία κατάσταση διαρκούς αναζήτησης βιοποριστικών μέσων. Από την άλλη πλευρά, σχετικά με τους τοπικούς συλλόγους Ποντίων διαπιστώθηκε ότι η ένταξη του πληθυσμού-στόχου σε αυτούς έχει περιορισμένη έκταση και μαζικότητα και κατά συνέπεια, τα στοιχεία που μας παρείχαν ήταν ελλιπή και συνεπώς μη αξιοποιήσιμα. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας, όπου εντοπίσαμε περίπου 4% των ερωτηθέντων ατόμων να συμμετέχουν σε συλλογικούς φορείς Ποντίων.

2. Η συμβολή των Δήμων και των συλλόγων ήταν ουσιαστική στην προσέγγιση του δείγματος με τρόπο άμεσο έτσι ώστε να εξασφαλίσουμε τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια των στοιχείων και κατ' επέκταση τη μεγιστοποίηση της αξιοπιστίας της καταγραφής των αποτελεσμάτων της έρευνας. Συνέβαλαν σε αυτή την κατεύθυνση, προτείνοντάς μας τα κατάλληλα πρόσωπα, που χρησιμοποιήθηκαν ως συνεντευκτές στην καταγραφή. Οι περισσότεροι ήταν και οι ίδιοι Παλινοστούντες, προερχόμενοι από την ομάδα-στόχο, οι οποίοι γνωρίζοντας τη γλώσσα επέτυχαν καλύτερη επικοινωνία με τον υπό εξέταση πληθυσμό, ενώ ήταν γνώστες των συγκεκριμένων περιοχών που παρουσιάζουν μεγάλη συγκέντρωση παλινοστούντων. Η καταγραφή έγινε πόρτα-πόρτα, με όλες τις δυσκολίες που αυτή η μέθοδος συνεπάγεται.

3. Κασιμάτη Κ., 1992, σελ. 79-80.

4. Βεργέτη Μ., 1998, σελ. 91-92.

5. Όπως υποσ. 3

6. Όπως υποσ. 4. Για την κοινωνική ένταξη και την οικονομική ολοκλήρωση των παλινοστούντων Ελληνοποντίων βλέπε επίσης Κ. Τερζίδης, 1995, σελ. 104-111.

7. Βλέπε σχετικά, Σταματιάδης Ι., Σαλαμούρης Δ., Μπουρίτης Γ., 1999.

8. Όπως υποσ. 3. Γενικά για την απασχόληση των παλινοστούντων βλέπε επίσης Κ. Τσουκαλά, 1994. Αναφορικά με την κατάσταση των Βορειοηπειρωτών και των Ποντίων στην Ελλάδα βλέπε Κ. Μαυρέα, 1998.

9. Όπως υποσ. 4.

10. Όπως υποσ. 4.
11. Όπως υποσ. 3.
12. ΓΓΑΕ 1992, 1993, 1998.
13. Όπως υποσ. 7.
14. Βλέπε Γεώργας Δ. και Παπαστυλιανού Α., 1993.
15. Σελέκου Ο., 1996. Βλέπε επίσης Μπουρίτης Γ., 1999.

Βιβλιογραφία

- Banton M., «National integration and ethnic violence in Western Europe», *Journal of Ethnic and Migration Studies* 25 (1), 1999, σελ. 5-20.
- Βεργέτη Μ., *Ομογενείς από την Πρώην Σοβιετική Ένωση 1985-1995*, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1998.
- Blos M., Fischer P.A. and Straubhaar T., «The impact of migration policy on the labour market performance of migrants: a comparative case study», *New Community* 23 (4), 1997, σελ. 511-535.
- Γ.Γ.Α.Ε., *Πρόγραμμα Ερευνών Αποδημίας - Παλινοόησης του Ελληνικού Πληθυσμού: Παλινοόηση 1971-1986, Αποτελέσματα από τη Μικροαπογραφή 1985-1986*, τόμ. Β', εκδ. Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, Αθήνα, 1992.
- Γ.Γ.Α.Ε., *Πρόγραμμα Ερευνών Αποδημίας - Παλινοόησης του Ελληνικού Πληθυσμού: Εισαγωγικές Προσεγγίσεις*, τόμ. Α', εκδ. Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, Αθήνα, 1993.
- Γ.Γ.Α.Ε., *Κατευθύνσεις Πολιτικής της Γενικής Γραμματείας Απόδημου Ελληνισμού για τον Ελληνισμό της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης*, εκδ. Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, Αθήνα, 1998.
- Γεώργας Δ. και Παπαστυλιανού Α., *Επιπολιτισμός Ποντίων και βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα: Ψυχολογικές Διεργασίες Προσαρμογής*, εκδ. Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, Αθήνα, 1993.
- Droukas E., «Southern European Immigration: Albanians in Greece», *Journal Of Ethnic and Migration Studies* 24 (2), 1998, σελ. 347-365.
- Iglicka K., «Shuttling from the former Soviet Union to Poland: from "primitive mobility" to migration», *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27 (3), 2001, σελ. 505-518.
- Κασιμάτη Κ. (επιμ.), *Πόντιοι μετανάστες από την Πρώην Σοβιετική Ένωση - Κοινωνική και Οικονομική Ένταξη*, εκδ. Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, 1992.
- Krahn H., Derwing T., Mulder M. and Wilkinson L., «Educated and Underemployed: refugee integration into the Canadian Labour Market», *Journal of International Migration and Integration*, Winter 2000.
- Lazaridis G., «Immigration to Greece: A critical evaluation of Greek policy», *New Community* 22 (2), 1996, σελ. 335-348.

- Μαυρέα Κ., «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού: Πόντιοι και Βορειοηπειρώτες Πρόσφυγες στην Ελλάδα», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, αρ. 96-97, 1998.
- Μπουρίτης Γ., *Μοντέλο Πιστοποίησης Επαγγελματικών Προσόντων Παλινοστούντων*, Κοινοτική Πρωτοβουλία Απασχόλησης, Άξονας INTEGRA, Πρόγραμμα PREPATRE/In - NET, Αθήνα, 1999.
- Munz R., «A continent of migration: European mass migration after the twentieth century», *New Community* 22 (2), 1996, σελ. 201-226.
- Σελέκου Ο., *Συντονισμός Δήμων Δυτικής Αθήνας: Επεξεργασία Σύστασης Κέντρου Υποστήριξης Επαγγελματικής και Κοινωνικής Ένταξης Παλινοστούντων*, Κοινοτική Πρωτοβουλία Απασχόλησης, Άξονας HORIZON, Πρόγραμμα IRIDE, Αθήνα, 1996.
- Σταματιάδης Ι., Σαλαμούρης Δ., Μπουρίτης Γ., *Έρευνα Δεξιοτήτων και Μελέτη Επαγγελματικών Προσόντων Παλινοστούντων με τη Ζήτηση Εργασίας*, Κοινοτική Πρωτοβουλία Απασχόλησης, Άξονας INTEGRA, Πρόγραμμα PREPATRE/In - NET, Αθήνα, 1999.
- Τσουκαλά Κ., «Παλιννόστηση και Καταμερισμός Εργασίας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, αρ. 84-85, 1994.
- Τερζίδης Κ., «Όψεις του Προβλήματος Κοινωνικής και Οικονομικής Ολοκλήρωσης των Παλινοστούντων Ελληνοποντίων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, αρ. 88, 1995.